

Gabric Molnár Irén

A SZAKSZERVEZET SZEREPE AZ ÖNIGAZGATÁS POLITIKAI RENSZERÉBEN

A munkásosztály társadalmi és osztályhelyzetének változásai mindig visszatükröződnek a dolgozók szervezetein, főként pedig a szakszervezet társadalmi-politikai hatásában. A szakszervezet mint a munkásosztály tömeges szervezete mindig a dolgozók érdekeiért, jobb munkafeltételeiért küzdött, természetesen az adott termelési és osztályviszonyoktól függően. A társadalmi folyamatok befolyásolása mindmáig jelentős feladata e szervezetnek, persze jelentősen hatva a dolgozók tudatára is. A szakszervezet tevékenységének és szerepkörének alakulását tehát a termelési viszonyokkal párhuzamosan kell követnünk. Ahogyan változott a munkásosztály tényleges anyagi helyzete és öntudatának szintje, úgy változott a szakszervezet munkamódszere is. A legmegfelelőbb tevékenységi módszer alkalmazása nem könnyű feladat. Igen gyakori jelenség a szervezett szubjektív erők akciójának elmaradása a szükséges társadalmi aktivitásban. Legtöbbször az adott társadalmi szituációra későn reagálunk. Ilyenkor szoktuk azt mondani, hogy a társadalmi gyakorlat elmarad az elmélet mögött, pedig csak arról van szó, hogy a nem eléggé szervezett és hatásos akcióban, az adott termelési viszonyokhoz, nem megfelelően alkalmazkodtunk.

Az öngazgatási társadalmi viszonyok sajátos tevékenységet követelnek hazánk szervezett szubjektív erőitől. Mivel tenmelésünkben egyaránt hat a terv és árugazdálkodás, a gyors társadalmi fejlődésben megvan még az állam, de már a társadalmiasított öngazgatási szervek tevékenysége is, s mindez igen sok ellentmondást szül gyakorlatunkban. Ebben a helyzetben a szakszervezetnek is meg kell találnia a legmegfelelőbb és leghatásosabb szerepkört, amivel az öngazgatási viszonyrendszert tökéletesítheti. Hazánk szakszervezetének megszervezési módja elősegíti aktivitását, ugyanis a munka és a termelés területén találjuk e társadalmi-politikai szervezet alapszervezeteit. A társult munka alapszervezeteiben kezdődik a szakszervezeti akció, definiálva a munkások legközvetlenebb érdekeit, majd áttérünk a szélesebb társadalmi akcióra, ami a

szakszervezetek területi megszervezésében nyilvánul meg községi, köztársasági, tartományi, majd szövetségi szinten. Tradicionálisan megőriztük még a szakmai szakszervezeteket is a jellegzetes szakmabeli érdekek felkarolása végett.

A szakszervezet társadalmi hatása tehát szorosan kapcsolódik az öngazgatási társadalmi-politikai rendszer intézményeihez, elsősorban a társultmunka-alapszervezet munkájához, majd az egész küldöttrendszerhez. Ebben az irányban bővítette az 1974-es alkotmány is a szakszervezet funkcióit, amelyeket új öngazgatói feladatként szoktunk emlegetni.

A szakszervezet tevékenysége a küldöttrendszerben

A szocializmusban, főképp pedig az öngazgatáson alapuló rendszerben, a szakszervezet nem képviselhet bérmozgalmat, sem pedig olyan szervezetet, amely összetevő része az elidegenült társadalmi és pártrendszernek. A Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség a munkásosztály és minden dolgozó egységes és legnépesebb társadalmi-politikai szervezete, amely eszköz az osztály kezében saját társadalmi, gazdasági, de politikai erejének növeléséhez. A szakszervezeti mozgalom szubjektuma tehát maga a dolgozó, nem pedig valaki más az ő nevében. A közvetlen szakszervezeti akció azonban széles társadalmi tevékenységet követel, ami nem mindig mentes a múltbeli munkamódszertől, ellentmondásokat szítva így a társadalmi gyakorlatban.

A háború előtti szakszervezeti mozgalom forradalmi jellegű volt, és a munkás-paraszt osztályszövetséggel jelentősen hozzájárult a szocialista forradalom kibontakozásához. A népfelszabadító háború után a szakszervezetet újabb funkciókkal ruháztuk fel. Ebben az időszakban a szocialista államhoz való viszonyulását több periódus jellemzi; ez az államapparátustól való fokozatos önállósodás folyamata. Közvetlenül a háború után a szakszervezet teljesen alá volt rendelve a pártnak és az államgépezetnek, azok végrehajtó szerveként működött. Az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején a szakszervezet a kommunista párt gyengébb partnere volt. Ekkor az állam és a munkásosztály közötti surlódások mérséklése volt a fő feladata. Már a hatvanas évek végén (különösen a Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség VI. kongresszusát követően) a szakszervezet mind élesebb bírálója az állami gazdasági intézkedéseknek, a bürokratikus jelenségeknek. Saját álláspontját hangoztatva a szervezet az öngazgatás megszilárdításának harcosává válik.

A JSZSZK alkotmánya a következőképpen definiálja ma a szakszervezetet: „A szakszervezetbe mint a munkásosztály legszélesebb szervezetébe önkéntesen szerveződött dolgozók síkraszállnak; a munkásosztály alkotmányban megállapított helyzetének megvalósításáért; a szocialista öngazgatási viszonyok megvalósításáért és a munkásoknak a társadalmi újratermelés irányításában való döntő szerepéért; a dolgozók érdekeinek, valamint öngazgatási és más jogainak az élet és a munka min-

den területén való megvalósításáért, a dolgozók egyenjogúságának biztosításáért a munka és az eszközök társításában, a jövedelem megteremtésében és elosztásában, valamint a munka eredménye szerinti elosztásra vonatkozó közös mércék megállapításában; a társadalmi munka különféle területeinek öngazgatási összekapcsolódásáért és társításáért; a társadalom termelőerőinek fejlesztéséért és a munkatermelékenység növeléséért; ...” (Alapelvek, VIII.) A továbbiakban felsorolt feladatok a szakszervezet szélesebb társadalmi szerepére vonatkoznak, a társultmunka-szervezeten kívül, az egyéni, közös és társadalmi érdekek összehangolásában, a társadalmi-politikai közösségekben, a társadalmi ügyek intézésében a küldöttrendszeren keresztül.

A szakszervezet tehát nemcsak a munkahelyi problémákban fordul a dolgozók felé, hanem önállóan tevékenykedik az újratermelés egész rendszerében, reálisan áttekintve a jövedelmi viszonyokat és az elosztás problémáját is. A munkásosztály a termelési viszonyok öntudatos tényezőjeként válhat csak politikai rendszerünk hordozójává. Ezért a szakszervezetnek nálunk, „... mindenekelőtt a társadalmi újratermelés általános feltételeinek áttekintésére kell irányítania a munkásosztályt, hogy ennek alapján aztán reálisan felmérhesse a jövedelemmel való rendelkezés problémáit”.¹

Szakszervezetünk többé nem lehet az állam intézkedéseinek továbbítója, hanem önálló szervezetként integrálódik a többi társadalmi-politikai szervezettel a Szocialista Szövetség kereteibe. A politikai rendszer minden területén arra kell törekednie, hogy a küldöttrendszer elvén beleszólhasson a döntéshozatalba. „A szakszervezetnek a jövőben a küldöttségekkel és a munkástanácsokkal együtt kellene kialakítania a társult munka tanácsaiban, az öngazgatási érdekközösségek közgyűléseiben, a bankokban és más olyan öngazgatási szervezetekben és közösségekben megoldásra kerülő problémákkal kapcsolatos álláspontjait, amelyben a társult munka szervezetei küldöttekkel képviselik magukat. Ily módon kiküszöbölhető lenne az a gyakori jelenség, hogy a küldöttségeknek és a küldötteknek nincs meghatározott álláspontjuk, és hogy a képviseleti testületekben rászavaznak a megoldásokra, később pedig saját szervezeteikben bírálják őket.”²

A szakszervezeti tevékenység politikai rendszerünk következő szféráiban nyilvánul meg: a társult munka szervezeteiben, az öngazgatási döntéshozatalban, majd a társadalmi tevékenységek öngazgatási megszervezésében, a társadalmi viszonyok öngazgatási megegyezésekkel és társadalmi megállapodásokkal való szabályozásában, végül a társadalmi-politikai közösségek képviseleti testületén belül a társadalmi-politikai tanácsban.

A szakszervezeti tevékenység a társult munkában

A társult munka alapszervezeteiben a szakszervezet legfőbb feladata a munkások jogainak védelme és az önálló döntéshozatal biztosítása a termelés, a jövedelemszerzés és -elosztás területén. Szakszervezeti akcióinkban arra kell törekednünk, hogy a kezdeményezés, a véleménynyilvánítás a bázisból induljon. Ezért a Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség alapszabálya szerint a szervezkedési elv a következő: minden üzemben, illetve minden munkaszervezetben egy szakszervezeti alapszervezet alakul. Természetesen, ha a munkaszervezetnek nincs üzem, vagy ha a társult munka alapszervezete a munkaszervezet székhelyén kívül működik, akkor ennek megfelelően eltérés is lehetséges az eredeti szervezkedési elvtől. A társultmunka-szervezetek egybekapcsolását továbbá mindenkor követi a szakszervezet felépítése is, a küldöttrendszer elve alapján. A szakszervezeti alapszervezet tagsága képviseli a közgyűlést. Az alapszervezetben működik a végrehajtó és a felügyelő bizottság is. A munkaszervezet szintjén az alapszervezetek küldöttei választmányt alkotnak, az összetett társultmunka-szervezetben pedig koordináló testületet hoznak létre.

A munkafolyamat öngazgatási társulását követjük tehát a szakszervezeti munkában is, hogy ezáltal egybekapcsolhassuk a különböző érdekeket a társulásokon belül. Ezzel megteremtjük a feltételeket ahhoz, hogy a szakszervezeten belül a munkásosztály tömegeinek véleményét regisztrálhassuk, alkalmat adva a legközvetlenebb vitáknak és érdekegyeztetésnek. Mivel a szakszervezet az önként szerveződött dolgozók legszélesebb szervezete, a konkrét feladatokat a munka területén jelentkező problémákban keressük. Sajnos, a gyakorlatban igen lassan térünk át a szakszervezeti alapszervezetek kiszélesített, időszerű funkcióira, amelyeket alkotmányunk és a Törvény a társult munkáról ír elő. Megelégedve az ún. tradicionális szakszervezeti munkával, legtöbb alapszervezetben még mindig nem tértek át az újabb öngazgatási, gazdasági és társadalmi-politikai feladatokra. Az alkotmány szakaszai alaposan részletezik főképp a szakszervezet kötelezettségeit és szerepét a társult munkában, figyelembe véve e társadalmi-politikai szervezet osztályjellegét és öngazgatásunkban elfoglalt kiszélesedett funkcióit:

I. A szakszervezet öngazgatási funkciói:

1. Az öngazgatási és demokratikus viszonyok megteremtése a munka és a termelés folyamatában;
 - a munkások közvetlen részvételének biztosítása az öngazgatási döntéshozatalban;
 - az öngazgatási döntéshozatal osztályjellegének biztosítása a szakszervezeti összejöveteleken kialakított politikai álláspontok révén;
2. A társadalmi munka különböző területeinek öngazgatási egybekapcsolása és társítása;

- részvétel a társult munka szervezeteinek a jövedelmi viszonyok alapján való megalakításában;
- a társadalmi ösztönzés különböző területeinek a közös érdekek alapján való egybehangolása (érdekközösségek, gazdasági ágazatok).

II. A szakszervezet gazdasági funkciói:

1. A munkások döntő szerepének megerősítése a társadalmi újratermelés igazgatásában (az értéktöbblet társadalmiasításának folyamata);
2. A munkások egyenjogúságának biztosítása a társulás, a jövedelem-szerzés és -elosztás folyamatában;
 - a munka feltételeire, folyamatára és eredményére gyakorolt hatás;
 - a munka szerinti díjazás közös mércéinek meghatározása;
3. A társadalom termelőerőinek fejlesztése;
 - a társultmunka-szervezet gazdasági intézkedéseinek (beruházási célok, árpolitika, stabilizáció, illetve stabilizációs eszközök stb.) megvitatása;
 - a munkatermelékenység növelése;
 - a társadalmi fejlesztési tervek kidolgozására való befolyás.

III. A szakszervezet szociális funkciói:

1. A munkások szociális védelme;
 - társadalombiztosítás
 - egészségvédelem (általános és üzemi)
 - a munkafeltételek javítása
2. Az életszínvonal emelése;
 - a munkások lakáskérdésének megoldása
 - az üdülés és aktív pihenés (szabadidő-tevékenység) megszervezése
3. A szocialista szolidaritás erősítése;
 - a szociális különbségek csökkentése.

IV. A szakszervezet nevelő-oktató funkciója;

1. A dolgozók felkészítése az öngazgatási döntéshozatalra;
2. Az osztálytudat és a felelősség fokozása az érdekegyeztetési folyamatban;
3. A munkások iskoláztatása és szakképesítése.

V. A szakszervezet védelmi funkciója:

1. Az öngazgatási jogok védelme a munka és a társadalmi élet minden szintjén;
2. A dolgozók jogsérelmének orvoslása;
 - ingyenes jogi eljárás
 - politikai nyomás gyakorlása
 - közvetlen munkásellenőrzés (a technobürokratikus önkényeskedéssel szemben a társult munkában).

VI. A szakszervezet politikai funkciói:

1. A munkások tömeges részvétele a hatalom gyakorlásában és a társult munka ügyvitelének igazgatásában;

- a dolgozók társadalmi-gazdasági helyzetét befolyásoló kérdésekben való állásfoglalás
 - a munkások közvetlen érdekeinek meghatározására és egybehangolására irányuló politikai akció szervezése és javaslatok kezdeményezése
 - részvétel az öngazgatási és képviseleti testületek munkájában, előzetes viták szervezése.
2. A munkásérdekeknek a káderpolitikában való érvényesítése;
 3. Küldöttjelöltek javaslása;
 - a választások megszervezése a tmsz-ban (küldöttek javaslása a társadalmi-politikai közösségek képviseleti testületébe és az érdekközösségek közgyűlésébe)
 - a tmsz öngazgatási szerveinek megfelelő összetétele érdekében megfelelő küldöttek javaslása.
 4. Társadalmi-politikai tevékenység a Dolgozó Nép Szocialista Szövetségének keretein belül.

A szakszervezet felsorolt feladatai nem teljesek; inkább csak vázolják azokat a konkrét tevékenységi lehetőségeket, amelyek nélkül e társadalmi-politikai szervezet nem töltheti be alkotmányos szerepét. A sokoldalú szakszervezeti aktivitásból ezúttal a három legfontosabbat emeljük ki, és pedig a szakszervezet szerepét:

1. az öngazgatási döntéshozatalban,
2. az öngazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások megkötésében;
3. a szakszervezet küldötteinek tevékenységét a képviseleti testületekben.

A szakszervezet szerepe az öngazgatási döntéshozatalban

Mint a társult munkán belüli legtömegesebb társadalmi-politikai szervezet a szakszervezet jelentős helyet foglal el az öngazgatási döntések és aktusok meghozatalában. Sajnos, a gyakorlatban sok szakszervezeti alapszervezet függ az ügyviteli szervektől vagy pedig a munkástanács álláspontjától. Pedig a „társadalom szubjektív tényezőjének egész struktúrájában a szakszervezet nyitva kellene hogy álljon mindaz előtt, ami a dolgozói közösségek tudatában lejátszódik. A szakszervezetnek tehát egészében is, de különösen a szakszervezeti alapszervezetnek demokratizálódnia kell, hogy keretében fokozottabban szembesülhessenek bizonyos elképzelések, alternatívák, bírálatok stb.”³

A társult munka alapszervezeteiben sajnos még mindig nem szoktuk meg azt, hogy a szakszervezetnek nem csak tradicionális funkciói vannak a munkások életszínvonalának és munkafeltételeinek javításában. Újabb, öngazgatói szerepkörét legtöbbször lebecsüljük, ami az alapszervezetek munkájának hatékonyságában nyilvánul meg. Márpe-

dig, ha a munkás nem érzi szakszervezetének osztályjellegű tevékenységét, s ha néhányszor sikertelenül fordul hozzá érdekeinek érvényesítéséért, akkor nem is fogja őt többé semmi arra ösztökölni, hogy a szakszervezetben aktivizálódjon. A szakszervezetek tekintélyét a társult munka alapszervezeteiben úgy tudnánk fokozni, ha az öngazgatási döntéshozatalban való részvételével bizonyítaná, hogy a munkások legközvetlenebb érdekeiért valóban sikerrel harcol. A szakszervezeti alapszervezetek szerepe az öngazgatási döntéshozatal folyamatában a következő ténykedésben nyilvánul meg:

a) definiálja a dolgozók közvetlen érdekeit és szükségleteit a munka folyamatával kapcsolatban;

b) gondot fordít a dolgozó széles körű tájékoztatására, hogy felkészülten dönthessen a megfelelő öngazgatási szervben;

c) demokratikus vitát szervez mindazokkal, akik érdekeltek az adott kérdésben — ezzel érdekegyeztetési szerepet vállal;

d) kialakítja saját álláspontját, amit a munkások többsége magáénak válhat, és ezáltal biztosítja az öngazgatási döntések valódi osztályjellegét.

Az összeegyeztetési folyamatban, a szakszervezet a dolgozók egyéni és csoportérdekeiből indul ki, de közös nevezőre hozva azokat, a legidősebb társadalmi érdekekhez jut el. A társult munka szervezetében, minden lényeges ügyviteli kérdést megvitat, politikai állásfoglalásával közelebb hozza a munkáshoz a valódi személyes véleménynyilvánítás lehetőségét. A gyakorlatban sajnos, legtöbbször megkerüljük a szakszervezet fent említett feladatait, és hogy „az ügy gyorsabb elintéződést nyerhessen”, minden közelebbi információ és megelőző vita nélkül reszszük a dolgozók ülésének napirendi pontjai közé: a tervjavaslatokat, beruházási célokat, a jövedelemelosztási kritériumokat, társulásokról szóló öngazgatási megegyezéseket stb. Ilyen esetben, dolgozónk tájékoztatlanul és felkészületlenül érkezik az ülésre, így csak formálisan dönthet, meghallgatva, vagy csak végigülve passzívan azt az ülést, ahol tőle várnak véleménynyilvánítást. Nem szabad elfelednünk, hogy a technobürokrata erőknél az ilyen fejletlen öngazgatási viszony igen megfelel, mert szabad lehetőségük van arra, hogy a munkások helyett döntsenek vagy rájuk kényszeríthessék ajánlásaikat.

Számos lényeges probléma közül, szakszervezeteink széles körű tag-sága legtöbbször csak a jövedelemosztáskor, vagy a személyi jövedelem mércéinek meghatározásakor aktivizálódik. Ez nem elegendő ahhoz, hogy a munkások osztályérdekeit védjük — még számos társadalmi és gazdasági kérdésben fel kell ismernie a közvetlen érdekeket és az öngazgatási tudat emelésével elkerülnie a szakemberek és tisztviselők „nélkülözhetetlenek” kikiáltott segítségét. Szakszervezeteink tehát a dolgozók, vagy öngazgatási szervek ülései előtt vitatják meg az adott problémát, hogy álláspontjukat és alternatíváikat figyelembe vehessük később e döntés végső aktusában. A döntéshozatal zárószakaszában a szakszervezetnek ismét jelentős szerep jut: ellenőrzi a határozatok végrehajtását. Így

tudnánk elkerülni azt a gyakori jelenséget, hogy a meghozott döntések csak papíron maradjanak. A társadalmi viszonyok feletti ellenőrzési funkciójával, szakszervezetünk mindenkor hozzájárul az öngazgatási politikai rendszer szilárdságához és dolgozóink politikai erejének növeléséhez.

A szakszervezet részvétele az öngazgatási általános aktusok meghozatalában

Öngazgatási gyakorlatunk éppen az államhatalom leépítése során hozta létre az öngazgatási megegyezéseket és a társadalmi megállapodásokat mint az öngazgatási döntéshozatal új eszközeit, hogy ezek váltsák fel az állami intézkedések kényszereszközeit.

A társadalmi-gazdasági viszonyok érdekszféráinak egybekapcsolása már nem állami igazgatással megy végbe, hanem maguknak a dolgozóknak kell a társulásról szóló öngazgatási megegyezést kezdeményezniük és megvitatniuk. A munka folyamatán kialakuló egymás közötti viszonyokat szintén a dolgozók rendezik tmsz-uk keretein belül, megbeszélve a jövedelemszerzés és elosztás kritériumait. Ezek az alkotmányos és törvényes rendelkezések lehetőséget nyújtanak a munkásosztály számára, hogy önállóan döntsön a bővített újratermelés elemeiről, kezében tartva a társadalmi tulajdon sorsát.

A társadalmi megállapodások és öngazgatási megegyezések csak akkor érik el céljukat, ha valóban a társult munka érdekeit tükrözik, tehát végrehajtásuk a munkások létszükséglete. Ehhez nélkülözhetetlen a szervezett akció, amelyben az állami és technobürokrata intézkedések megkerülésével, a munkásoknak kell részt venniük szakszervezeteiken keresztül. A szakszervezetnek az öngazgatási általános aktusok meghozatalával kapcsolatos feladatait már a JSZSZ VI. kongresszusa meghatározta. Az öngazgatási megegyezéseket mint a társadalmi-gazdasági rendszer jelentős mechanizmusát az 1963. évi gazdasági intézkedésekkel vezettük be. Eleinte a munkaszervezetek jövedelmének és a személyi jövedelem elosztásának eszközei voltak, de idővel kiterjesztettük őket a fejlesztés- és árpolitika, a közös fogyasztás, a foglalkoztatás, a beruházási politika kérdéseire is. A hatvanas évek végén már megállapítottuk, hogy növelni kell a szakszervezet szerepét az öngazgatási aktusok meghozatalában.

Az 1974. évi alkotmány és a társult munkáról szóló törvény sokkal részletesebben és konkrétan meghatározza a szakszervezet időszerű feladatait a társult munkában. Külön figyelmet kell fordítanunk az alkotmány 122. szakaszára, amely szerint a szakszervezet kezdeményezheti az öngazgatási megegyezés megkötését, valamint eljárást indíthat a megkötött öngazgatási megegyezés újbóli megvitatására, ha úgy találja, hogy egyes rendelkezések sértik a dolgozók öngazgatási jogait, vagy nincsenek összhangban az alkotmányosság és törvényesség elvével.

A munkások közvetlen érdekeit szabályozó megegyezések meghozatalában a szakszervezet kötelessége nemcsak a társadalmi-gazdasági viszonyok kérdéseinek megvitatása, de a megegyezés megkötése és aláírása is. Olyan kérdések, mint például a dolgozók egymás közötti viszonya a munka folyamatában, a jövedelemelosztás, a személyi jövedelemre szolgáló eszközök felosztása, feltétlenül igénylik a szakszervezet beleegyezését, persze nem passzív fejbólintással, hanem tudatos akcióban.

A gyakorlatban sajnos, sokszor a társultmunka-szervezetek szakszolgálatai tesznek javaslatot az egyes öngazgatási megegyezések meghozatalára, vagy még rosszabb eset, ha kívülről jött indíték során, például a társadalmi-politikai közösségek szervei, illetve politikai szervezetek kezdeményezésére történik ez. Ilyenkor, ha nem sikerül megszervezni a széles körű demokratikus vitát a szakszervezeten keresztül, a munkások többsége biztos kimarad az adott kérdés rendezéséből, ami folytán nem érez kötelességet a megegyezés alkalmazásában sem.

A társadalmi megállapodások már szélesebb körű társadalmi és gazdasági viszonyokat rendeznek: a tervezési és árpolitikát, a jövedelemelosztás kritériumait, a nemzetközi árucserét, a foglalkoztatási politikát és más közös érdekű kérdéseket, amelyeket már a társadalmi-politikai közösségek (köztársaságok, tartományok) szintjén kell egybehangolni.

A szakszervezetnek az a törekvése, hogy biztosítsa az érdekegyeztetési folyamat demokratikus voltát és a munkástömegeknek e folyamatban való részvételét, gyakran még nehézségekbe ütközik. Néhol ugyanis még erősek az állami és adminisztrációs intézkedések, az öngazgatási aktusokat pedig csak formálisan fogadják el és hagyják jóvá a dolgozók, anélkül, hogy elhárítanák a technobürokratikus elemek befolyását. A szakszervezet elsődleges feladata, hogy a dolgozók tájékoztatásával, alapos viták szervezésével bevonja a dolgozókat az öngazgatási döntéshozatalba. A dolgozók gyakran képtelenek saját maguk és tmsz-uk érdekére rátalálni az érthetetlen ügyviteli viszonyok között, de csak azért, mert a szakszolgálatok kisajátították azt a jogot, hogy rendezzék a munkabeli viszonyokat, állítólag a munkásosztály „tudatának elégtelen foka” miatt.

„A szakszervezet társadalmi szerepe tehát mindenütt fokozódott, ahol a problémákat nem lehet magának a rendszernek a mechanizmusával megoldani, hanem több tényező demokratikus akciójára van szükség (például öngazgatási megegyezésre és társadalmi megállapodásra vagy más hasonló módszerekre). Ebben az értelemben az Alkotmány előírnyozza, hogy a szakszervezet bizonyos esetekben indítsón önálló szakszervezeti akciót, vállalja az öngazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások társaláírójának szerepét, viszály esetén lépjen fel közvetítőként (például spontán konfliktus, vagyis a munkabeszüntetés és hasonló jelenségek esetén).”⁴ Ahhoz, hogy a szakszervezet egybekapcsolhassa a dolgozók közvetlen és távlati érdekeit, szükséges, hogy hatékonyabban kapcsolja össze munkáját az öngazgatási szervek munkaprogramjával, legfőbb pedig, hogy összhangban legyen a dolgozók gyűlé-

sének tevékenységével. A gyakorlatban, sajnos, hajlamosak vagyunk arra, hogy megkerüljük a szakszervezeti alapszervezet ülését, arra készítve a munkást, hogy a dolgozók gyűlésén döntsön. Az öngazgatási jogi aktusok nyelvezete és tartalma nem mindig áll közel a munkáshoz, tehát a meghozataluk ilyenkor formális és érdektelen folyamat.

*A szakszervezet küldötteinek tevékenysége
a képviselő-testület tanácsaiban*

A küldöttrendszer bevezetése során megváltozott a társadalmi-politikai közösség képviselő-testületének a munkája és szerkezete is. A közvetlen döntéshozatal itt is megköveteli a küldöttek állandó kapcsolatát a küldöttbázissal: a társult munkával, a társadalmi-politikai közösségekkel és a társadalmi-politikai szervezetekkel. A Szakszervezeti Szövetség a többi társadalmi-politikai szervezettel együtt, a Szocialista Szövetség keretében részt vesz a társadalmi-politikai tanács küldötteinek megválasztásában. A társadalmi-politikai szervezetek egyenrangúan határozzák meg küldötteik jelölőlistáját, és mindig a Szocialista Szövetség kötelékében egyeztetik véleményüket, hogy közös javaslattal álljanak elő a képviselői testületben.

A társadalmi-politikai tanács alapvető feladata az alkotmányban megállapított szocialista öngazgatási rendszer megvalósítása, fejlesztése és védelme. A döntések meghozatala azonban nem kizárólag a képviselői testületi küldöttek feladata és joga, mert ebben a munkában részt kell vennie a választótestületnek is. A szakszervezeti küldöttségnek szoros kapcsolatban kell állnia nemcsak a többi társadalmi-politikai szervezettel a közös álláspont megbeszélése végett, hanem a szakszervezeti bázissal is, hogy tájékozódjon a dolgozók időszerű problémáiról. A gyakorlat bebizonyította, hogy a társadalmi-politikai tanács sikeres munkája nagyban függ attól: mennyire van összehangolva a társadalmi-politikai szervezetek tevékenysége a képviselői testületek munkaprogramjával, s hogyan tudja a szakszervezet átültetni a bázisban kifejtett munkáját, a dolgozók érdekeivel együtt, a képviselői testület tanácsába. Szükséges tehát, hogy a küldöttrendszerű viszonyok ne spontánul és ösztönösen, hanem a szervezett tudatos erők akciójában alakuljanak.

A szakszervezet tevékenységéről megállapítható, hogy még most sem foglalta el az őt megillető helyet a képviselői testületi rendszerben. „A szakszervezetek küldöttségének elég erősnek kell lennie ahhoz, hogy a küldöttrendszerű képviselői testületi rendszer minden szintjén kifejttesse véleményét, és pedig nemcsak a saját nevében, hanem a szakszervezetnek mint egésznek a nevében is.”⁵ Többet kell tevékenykednie nemcsak a községi képviselő-testületekben, de a tartományi és köztársasági képviselőházakban is, mind a szűk körű szociális kérdésekben, mind pedig a társult munka és más ügyviteli szövetségek, bankok tevékenységével összefüggésben is.

A gyakorlatban még rendezetlen az egyes társadalmi-politikai szervezetek egymás közötti munkamegosztása. A szakszervezet és a Szocialista Szövetség pl. gyakran foglalkozik ugyanazzal a kérdéssel, párhuzamosan szerveznek akciót a társult munkáról szóló törvény érvényesítésére.

A társadalmi-politikai tanács munkájához nagy segítséget nyújthat a jól tevékenykedő községi szakszervezeti tanács is. A párt, a Szocialista Szövetség és az Ifjúsági Szövetség községi szervezete mellett néhol igen nehézkes a szakszervezet kezdeményezése. Mindenesetre a szakszervezet községi tanácsa akkor lesz jelentős szubjektív erő a küldöttrendszerben, ha az alapszervezetek erős küldött-testületekké fejlődnek, élénk politikai kommunikációt építenek ki a szakmai szakszervezetekkel, valamint a szakszervezet köztársasági és tartományi tanácsával. Társadalmi gyakorlatunkban még nem alakult ki mindenütt a munkamódszer, amellyel a szakszervezet közvetlen kezdeményezőként lépne fel a dolgozók mindennapos kérdéseit illetően. A társadalmi-politikai tanács is túl sokat foglalkozik jogi és formális kérdésekkel vagy ideológiai problémákkal, s eközben némileg mellőzi az öngazgatási és társadalmi-gazdasági viszonyok részletesebb taglalását.

A szakszervezeti tevékenység hazánkban

A Jugoszláv Szakszervezeti Szövetség osztályjellegénél fogva arra törekszik, hogy gyarapítsa sorait azokkal a dolgozókkal, akik tevékenyek a munkásérdekek meghatározásában és érvényesítésében. Szakszervezetünk szerkezeti felépítése is ezt igazolja: egyrészt követi a társult munka szerkezetét, másrészt a társadalmi-politikai közösségek szintjén területileg kapcsolódik a küldöttrendszerhez, végül pedig megvannak a szakmai szakszervezetek hagyományos formái is. Az egyformán fontos szakszervezeti szerveződés három formája közül a hangsúly mégis a társult munkában alakuló alapszervezeteken van, amelyek sokoldalú ténykedéséről már beszéltünk.

A társadalmi-politikai közösségekben, például a községben, az alapszervezetek a községi szakszervezeti tanácsa tömörülnek. A Szakszervezeti Szövetség követi a föderalizmus elvét a köztársaságok, tartományok, majd a föderáció szintjén. A küldöttrendszer elve szerint a társadalmi-politikai közösségek szakszervezeti tanácsai bizottságokban és szakosztályokban működnek, melyek élén az elnökség — vagyis a tanács végrehajtó és politikai szerve — áll. Hazánk szakszervezeti szerveződésében a szakmai szakszervezetek is keresik annak módját, hogy a szocialista öngazgatás és a társult munka szervezeti elveinek megfelelően, a kölcsönös jövedelmi kapcsolatokon alapuló öngazgatási munka- és eszköztársítás feltételei között szerveződjenek. „A társulás nálunk nem az ágazati összekapcsolódás vonalán fejlődik, hanem az újratermelési egységek vonalán, vagyis a különféle ágazatokhoz tartozó társultmunkaszervezetek kapcsolódnak össze a bővített újratermelés közös folyama-

tában. Ez valószínűleg megköveteli a megfelelő ágazatközi szakszervezeti szervezetek, vagy legalább szakszolgálataik megszervezését is. Értelmetlenség volna a kapitalizmus korában létrejött szakszervezetek szervezeti elveit követni, amikor tudjuk, hogy magával a szocialista forradalommal és öngazgatási fejlődésével alapján megváltozott a termelési viszonyok egész rendszere.”⁶

A társult munkára irányuló tevékenység során igyekezni kell, hogy a jövőben a szakmai szakszervezetek tevékenysége elváljon a szakszervezeti tanácsok feladataitól. Mivel a szakszervezeti alapszervezetekbe eljutó anyagok a szakmai szakszervezeteknek, de a Szakszervezeti Szövetség országos, köztársasági, tartományi és községi szerveinek anyagai is, gyakran ugyanarra a problémára vonatkoznak, emiatt a dolgozók nem igazodnak el a rengeteg utasításban. A szakszervezeti szervek nem elégedhetnek meg átfogó politizálással, hanem konkrét akcióban keresik a munkásérdekek védelmét.

A társult munkáról szóló törvény a szakszervezeti szervezetet beépítette a társult munka irányítási rendszerébe, fontos követelmény tehát, hogy a szakszervezetnek mindig legyen saját véleménye, saját álláspontja, amelyért a dolgozók mindig vállalják a felelősséget. A fórummunka még elég gyakori a szakszervezet tevékenységében is, ezért tovább kell szervezeti felépítését fejleszteni és néhány új tevékenységi módszerrel gazdagítani.

A Szakszervezeti Szövetség legújabb feladatairól a JKSZ XII. kongresszusának dokumentuma, illetve határozattervezete tesz említést.⁷ Felhívja dolgozóink figyelmét arra, hogy továbbra is harcolniuk kell a szakszervezet fokozottabb felkészültségéért, szervezettebb bekapcsolódásáért a politikai rendszer intézményeiben történő közvetlen döntéshozatalba. Ismét előtérbe helyezük azt a törekvést, hogy a szakszervezeti alapszervezetek segítségével a dolgozók döntő befolyást gyakoroljanak a társult munka igazgatási folyamatára. A kommunisták legfőbb feladata az, hogy fejlesszék a szakszervezetek cselekvőkészségét a tüzásban, de megakadályozva azok bezárkózását saját alapszervezeteikbe. Szükség van a szakszervezet, valamint az öngazgatási szervek és testületek munkájának egybekapcsolására, hogy tevékenységükben ne jelentkezzen párhuzamosság, konkurrencia. A kommunistáknak fejleszteniük kell a szakszervezet védő funkcióit, hogy minden esetben oltalmazhassa a dolgozók öngazgatási vagy személyes jogait.

Jegyzetek

¹ Edvard Kardelj: A szocialista öngazgatás politikai rendszerének fejlődési irányai. Forum, Újvidék, 1977, 213. 1.

² Uo. 219—220. 1.

³ Uo. 221. 1.

⁴ Uo. 214. 1.

⁵ Uo. 220. 1.

⁶ Uo. 218. 1.

⁷ A JKSZ szerepe és feladatai a szocialista öngazgatás fejlesztéséért és az ország anyagi és társadalmi fejlődéséért vívott harcban. A JKSZ Központi Bizottsága, Belgrád, 1982. április 16. 16. oldal, 3. pont.

Rezime

Savez sindikata u političkom sistemu socijalističkog samoupravljanja

Sindikata je oduvek bio najmasovnija organizacija radničke klase. I u samoupravnom socijalizmu sindikat je organizacioni oblik i sredstvo klase koje omogućava radnim ljudima jačanje njihove društvene moći u ekonomskoj i političkoj sferi društva. Treba istaći posebno, radničko-klasni karakter sindikata koji predstavlja jedinstvenu, dobrovoljnu, samostalnu i odgovornu organizaciju, kao integralni deo političkog sistema.

Analizirajući samoupravni produkcionni odnos, sa svim njegovim karakteristikama i protivurečnostima, možemo pratiti i sadržaj značajnijih funkcija sindikata. Ustav SFRJ od 1974. godine, pored tradicionalnih funkcija, sindikatu dodeljuje i značajne ekonomske, samoupravne, političke funkcije. Posebno moramo istaći novo mesto ove društveno-političke organizacije u procesu donošenja samoupravnih odluka, u organizovanju demokratskih rasprava pri donošenju samoupravnih opštih akata, zatim uloga sindikata u delegatskom sistemu, direktno njegovo učestvovanje u radu skupštine kroz njeno Društveno-političko veće itd.

Nacrt rezolucije XII kongresa SKJ i dalje ističe potrebu većeg angažovanja sindikata u OOUR-ima i u delegatskom sistemu, pre svega radi povezivanja mnoštva interesa i donošenja adekvatnih demokratskih odluka. Treba pojačati akcionu sposobnost osnovnih organizacija Saveza sindikata, sprečiti njihovo zatvaranje. U praksi se zatim, oseća potreba većeg usaglašavanja rada samoupravnih organa i sindikata, da bi na taj način izbegao rad na više koloseka i pojačale efikasnost donošenja samoupravnih odluka. U svojoj zaštitnoj funkciji, sindikat i dalje postaje značajan faktor odbrane samoupravnih prava radnika i društvene svojine. Neposredna povezanost sindikata sa sindikata sa SSRNJ i sa mesnim zajednicama je takođe posebno naznačen zadatak političkih organa u sledećem periodu razvoja našeg sistema.

Resumee

Der Syndikatenbund im System des selbstverwalterischen Sozialismus

Das Syndikat war schon immer die massenhafteste Organisation der Arbeiterklasse. Auch in dem selbstverwalterischen Sozialismus ist der Syndikat Organisationsform und Instrument der Klasse, die den arbeitenden Menschen die Stärkung ihrer gesellschaftlichen Macht in der ökonomischer und politischer

Gesellschaftssphäre ermöglicht. Man soll die Charakteristik des Syndikats als einheitlicher, freiwilliger Organisation der Arbeiterklasse besonders unterstreichen, als integralen Teiles des politischen Systems.

Das selbstverwalterische Produktionsverhältnis, mit allen ihren Eigenschaften und Gegensätzlichkeiten analysierend, können wir den Sinn der wichtigsten Funktionen des Syndikats beachten. Die Verfassung des SFRJ von 1974 erteilt den Syndikat neben der traditionellen Funktionen, wichtige ökonomische, selbstverwalterische und politische Funktionen. Wir müssen die neue Stellung dieser gesellschaftlich-politischen Organisationen besonders unterstreichen, im Prozess der Gestaltung der selbstverwalterischen Vereinbarungen, in der Organisation der demokratischen Verhandlungen bei der Bestellung der selbstverwalterischen Grunddokumenten, sowie die Rolle des Syndikats im Delegationssystem; direkte Teilnahme in der Arbeit der Abgeordneten Häuser in ihrem gesellschaftspolitischen Rat.

Der Resolutionsentwurf des XII. Kongresses SKJ unterstreicht auch weiterhin die Nötigkeit der grösseren Teilnahme des Syndikats in den Arbeitsgrundorganisationen und in dem Delegationssystem, zunächst, wegen der Verbindung der Masse der Interessen und wegen dem Not adequate, demokratische Beschlüsse bringen zu können. Man soll die Aktionsfähigkeit der syndikalen Grundorganisationen befestigen und ihre Einschliessung in sich selbst zu hemmen. In der Praxis führt man die Nötigkeit der Arbeit der Selbstverwaltungsorganisationen und des Syndikats in Einklang zu bringen, damit die Arbeit auf verschiedenen Gleisen gehemmt und die Effektivität erhöht wird. In seiner Verteidigungsfunktion bleibt das Syndikat auch weiterhin, wichtiger Faktor der Rechte der Arbeiter und des gesellschaftlichen Eigentums. Die unmittelbare Verbindung mit der SSRNJ und den Ortsgemeinschaften ist auch wichtige Aufgabe der politischen Organe in der nächsten Periode unserer Entwicklung.